

Султаналиева Ш.К., Асанбаева А.К., Сияев Т.М.

**ПЕДАГОГИКАЛЫК ИШМЕРДҮҮЛҮКТӨ РЕФЛЕКСИЯЛЫК
КӨНҮГҮҮЛӨРДҮН РОЛУ**

Султаналиева Ш.К., Асанбаева А.К., Сияев Т.М.

**РОЛЬ РЕФЛЕКСИВНЫХ УПРАЖНЕНИЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Sh.K. Sultanalieva, A.K. Asanbaeva, T.M. Siaev

THE ROLE OF REFLECTIVE EXERCISES IN PEDAGOGICAL ACTIVITY

УДК: 386-76/16

Макалада педагогикалык ишмердүүлүктөгү рефлексиялык көнүгүүлөрдүн ролу талданат.

В статье анализируется роль рефлексивных упражнений в педагогической деятельности.

The article analyzes the role of reflective exercises in pedagogical activity.

Педагогикалык рефлексия – бул субъектинин өзүн өзү жөн гана билүүсү же түшүнүүсү эмес, «рефлексиялануучуну» башкалар кантип билишсе жана түшүнүшсө ошону аныктап-тактоосу, анын инсандык өзгөчөлүктөрү, эмоционалдык реакциялары жана когнитивдүү (тааным менен байланышкан) элестетүүлөрү. Бул элестетүүлөрдүн мазмуну болуп биргелешкен ишмердүүлүктүн предмети чыкканда, рефлексиянын өзгөчө формасы – предметтик-рефлексиялык мамилелер өнүгөт.

Р.Каммингстин изилдөөлөрүндө өзүн баалоого ээ педагогдордо өзүндө окуучунун инсандыгына зыяндуу таасир кылууга жөндөмдүү ачык-айкын терс дараметти камтыган түзүлүштөр айкындалган. Өздүк стилин мүнөздөө үчүн алар төмөнкү ырастоолорду тандашкан:[1].

1. Сени сүйбөгөн окуучуларга терс мамиле кылуу;

2. Бардык мүмкүнчүлүктөрдү колдонуп, окуучуларга оорчулуктарды түзүү, анткени бул жеңилденүүгө жол бербейт;

3. Окуучуларда өз жаңылыштыктары үчүн айыптуулук сезимин жаратып, аларды окууга түртмөктөө;

4. Окуу ишмердүүлүгүн мүмкүн болушунча атаандаштык күрөштүн негизинде куруу;

5. Окуучулардын сынактардагы чынчыл эмес жүрүм-туруму ыктымалдуулугунан чыгуу;

6. Окуучуларды чоң турмуштун катаал реалдуулугу менен бетме-бет кагыштыруу;

7. Катаал тартип орнотууга умтулуу;

№ 1 көнүгүү: «Жаныбарларга камкордук»

Көнүгүүнүн максаты: Балдарда өздөрү кам көрүүгө тийиш болгон колдо бар же кыялдагы үй жаныбары менен идентификациялануу мүмкүндүгү болот. Башка жандыктын турмушуна ушундай кирүү балдарда боорукердикке жөндөмдүүлүктү өнүктүрөт.

Көнүгүүнүн жүрүшү: Силер качандыр бир кезде өзүнөр үчүн бул жашоодо эмне эң башкысы экени жөнүндө ойлодунар беле? Жашоо үчүн өсүмдүккө эмне керек, кандай ойлойсунар? Жаныбаргачы?

Биз баарыбыз бири бирибизге муктажбыз. Жашап тургандын баары кандайдыр бир заттарга же тирүү жандыктарга муктаж болот. Өсүмдүктөргө, алар азыктана алсын үчүн, жер керек. Алмага гүлдөрүн чандаштыруу үчүн аарылар керек. Бизге дем ала алыш үчүн аба керек... Эмнедир бир нерсе үчүн силерге зарыл болгон заттарды мага атагылачы.

Эми келгиле ойлонолу, биздин үй жаныбарларыбыз бизге кандай муктаж болушат? Силердин киминер үй жаныбарларына кам көрөсүңөр? Азыр мен силерге кыялдагы бир оюнду сунуштагым келет. Элестетсеңер, силерге ит, мышык, чымчык же чычкан муктаж болот деп. Ыңгайлуу отургула, көзүңөрдү жумгула да, үч жолу терең дем алгыла...

Эми элестеткилечи, силер мындан ары бала эмессеңер, ал эми кандайдыр бир өзүмдүк үй жаныбарысыңар. Эгер силерде үй жаныбары болбосо, анда өзүңөр багууну каалаган жаныбарды элестеткиле... Элестетип көргүлөчү, ал – силердин үйдө жашаган ит... же мышык... же башка үй жаныбары, сыйпалаганда кандай туюлат... Элестеткилечи, силер мына ошол жандыксыңар. Мына силер өз үйүңөрдө же капаста басып жүрөсүңөр. Элестетсеңер, жүнүңөр да жылуу болсо, аптаптуу күндө – капаста отурган кандай болот? Суусаганда силер өзүңөрдү кандай сезесеңер? Силер ырактануу менен суу ичмесеңер? Өз табагыңарга жөнөгүлө. Анда суу барбы? Силер үчүн аны ким куйган? А тамагыңар ордундабы? Силердин курсагыңар ачканда ким тойгузат? Акыры, силерди тойгузуу үчүн кимдир бирөө келди. Силер сага тамак берчү адамга муктажсыңар. Силер азык менен сууну өзүңөр таба албайсыңар. Силер кранды же муздаткычты өзүңөр ача албайсыңар. Үй жаныбары катары силерге адам өзү да керек – аны менен ойноо үчүн, ал силерди сыласын жана эркелетсин үчүн, ал силер менен сүйлөшсүн, сейилдесин же капастан чыгарсын үчүн... (30 секунд.) Эми силер үй жаныбары катары силерге кам көргөн адам үчүн эмне жасаарыңар жөнүндө ойлонгула. Силер ага

аны сүйөрүнөрдү кантип көрсөтөсүнөр? Аны ойноого чакырасыңарбы? Ага эң сонун ырларды кыңылдайсыңарбы? Ага силерди кармалоого жана сылап-сыйпоого жол бересиңерби? Силер жакшы доссуңарбы? Ал эми азыр силер кайрадан баласыңар, силер бул жердесинер... Артка кайткыла, бир аз керилип-чоюлгула. Көзүнөрдү ачкыла да, кайрадан сергек жана шайдоот бул жерде болгула. Келгиле, эми биз өзүбүздүн үй жаныбарларыбызга, алар болсо – бизге кандай муктаж экендиги тууралуу сүйлөшөлү.

№ 2 көнүгүү: «Ишенүү жана колдоо»

Көнүгүүнүн максаты: Эгер балдар мурда «Сыйкырдуу тегерек» оюнунда тажрыйбага ээ болушса, анда алар менен бул оюнду ойноп көрүүгө болот. Ал үчүн балдарды үч кишиден турган топторго бириктирүү талап этилет. Бирок, оюнду балдар үчтүктөрдө ойной башташканга чейин көрсөтүү зарыл. Бул оюн үчүн жоопкерчилик жана мыктылап көңүл буруу зарыл болгондуктан, балдар бул оюнга даярбы, өзүнөр чечкиле.

Көнүгүүнүн жүрүшү: Мен силерге «Ишенүү жана колдоо» деген оюнду сунуштагым келди. Бул оюнда баары бири бирине – трапециядан өз өнөктөрүнүн колуна секирип жатышкан цирктеги акробаттар өңдүү ишене алганы абдан маанилүү. Биз кантип ойной турганыбызды силер жакшылап түшүнүш үчүн, келгиле бир ирет карап көрөлү. Мага үч ыктыярдуу керек, алардын бири кулай турган, ал эми экөө кармай турган болот. Кулай турган бала берки экөөнөн жарым метр алыс турат да, аларга аркасын салып бурулат. Ал абдан түз турат да, катып калгансыйт. Ал колдорун эки капталга жаят. Кармай тургандар, эң туруктуу абалды ээлөө үчүн буттарын кенен алышат да, колдорун алдыга сунушат. Бала артка кулай баштаганда, кармай тургандар, анын кулоосун токтотуу үчүн мүмкүн болушунча ылдам өз колдорун тосуулары тийиш. Анан акырын баланы баштапкы абалга кайтаруу керек. Баары түшүнүктүүбү? Жакшы, анда бизге бул кандай болорун көрсөткүлөчү. Келгиле дагы бир жолу...

Кулоочу менен кармоочулардын ортосундагы аралыкты бир аз чоңойтсок, силер өзүнөрдү ушунчалык ишенимдүү сезесиңерби? Азыр болсо бизге силер эгер роль алмашсаңар муну кантип жасарыңарды көрсөткүлөчү. Кантип ойноо керектигин бардык балдар түшүнгөндө, алар үчтүктөргө бөлүнүшөт да, байкап көрө алышат. Ойной баштап, эки эрежени сактагыла: кулай турган бала колдорун эки жакка жаюуга, ал эми кармай тургандар аны убагында тосуп калуу үчүн жакшы көңүл бурууга тийиш. Ар ким кулап көргүдөй кылып орун алмашкыла. Бүгүн кимдир бирөө оюнга катышууну каалабай койгонунда коркунучтуу эч нерсе жок. Балким, ал биз оюнду кайталаганда ойногусу келип кетет. Бул оюнду жакшы ойной алышкан он жашар жана андан улуу балдар менен «Ишеним бешиги» оюнун да ойноп көрсө болот. Бул

вариантта бала аны кармай турган эки жолдошунун ортосунда турат. Ал алардын ортосунда метрономдун жебеси өңдүү термелет, балдар адегенде бири бирине абдан чукул турууга тийиш, а кийин алардын ортосундагы аралыкты аз-аздап чоңойтууга болот.

№ 3 көнүгүү: «Жүрөктөн жүрөккө»[2].

Көнүгүүнүн максаты: Бул жөрөлгөнү сиз мисалы, балдардын биринин оорусунан, кырсыктоосунан, кетүүсүнөн улам, чоң алааматтан, драмалуу саясий окуялардан ж.б.у.с. улам класстагы балдар дүүлүгүп жана катуу толгонуп турган учурларда колдоно аласыз. Жүрөктүн символуна кайрылуу баарына достук колдоо жана сыйлоо маанайында гана бөлүшүүгө болчу терең толгонуулар жөнүндө кеп жүрүп жатканын туюнтат. Ушул эле кааданы сиз балдар менен эң маанилүү адам сезимдери жөнүндө сүйлөшүү үчүн пайдалана аласыз. Жүрөк символу ар бирине өзүнүн катылган толгонууларын ачуу жана башкалардын аларды угуу мүмкүндүгүн берет. Бул жөрөлгө – топтук дискуссия үчүн эмес жана көйгөйлөрдү чечүү үчүн эмес. Эгер ал балдарда ишенич жаратса, анда кийин – алар үчүн турмуштук чоң мааниге ээ нерселер менен бөлүшүүнү каалашканда өздөрү ага качырышары толук мүмкүн.

Материалдары: Кызыл картондон кесилген жүрөк.

Көнүгүүнүн жүрүшү: Тегерек тарта отургула. Мен биздин ар бирибиз мезгил мезгили менен жалтак, суу жүрөк болот, бир нерседен коркот же уялат деп ойлойм. Биз уялууну сезгенде, биз, эреже катары, айткыбыз келген нерсени ичибизде калтырабыз да, аны өзүбүз чечүүгө аракеттенебиз. Биз өзүбүз айткыбыз келген нерсе башкаларды кызыктырарына, же башкалар бизди ушунчалык сүйгөндүктөн, бизге жардам кылышарына ишенбейбиз. Мен тартынчаактыктын бир жакшы дарысын билем – бул жөнүндө жакшы жакын достордун чөйрөсүндө сүйлөшүү. Тартынчаактык муну сүйбөйт – ал кичирейет. Ошондуктан мен силерге биз баарыбыз маал-маалы менен баштан кечирүүчү уялчаактык жөнүндө сүйлөшүүнү, муну төмөнкүчө жасоону сунуштайм...

Мен бир чоң жүрөк ала келдим. Ким ушул жүрөктү кармап турса, ал бизге өз уялчаактыгы жөнүндө айтат: ал аны качан сезет, ал аны кандайча туят, ал аны эмне кылат ж.б.у.с. Калган баарыбыз аны абдан олуттуу жана достук маанайда угабыз. Ушул маалда сүйлөп жаткан бала башына келгендин баарын айта алат, ал эми ал сөзүн бүткөндө, жүрөктү кийинки балага берет да, эми ал өзү жөнүндө сүйлөй баштайт. Жүрөк тегерете отургандын баары сүйлөп бүткүчө колдон колго өтүүгө тийиш. Ушундан соң ар ким уялчаактык ал жөнүндө сүйлөшкөнүн сүйбөйт деп менин айтканым туура бекен текшере алат. Тегеректеги маекти сиз өзүңүз баштаганыңыз жакшы.

№ 4 көнүгүү: «А мен бактылуумун»

Көнүгүүнүн максаты: Эмоциялык абалдарды, нервдик-психикалык чыңалгандыкты жөнгө салуу көйгөйүнүн үстүнөн иштешкен адистер аларды башкаруу үчүн атайын ыкмаларды аң-сезимдүү колдонушат.

Көнүгүүнүн жүрүшү: Баары тегерете отурат. Бир орундук бош. Бош орундуктун сол жагында отурган бала баштайт. Ал бош орундукка көчүп отурууга жана «А мен бактылуумун» деп айтууга тийиш. Оң жагында бош орундук туруп калган бала да көчүп отуруп, «Мен дагы» деп айтат, үчүнчү катышуучу «А мен ... (каалаган катышуучунун ысымын атайт) үйрөнөм» дейт. Кимдин ысымы аталса ошол бош орундукка чуркап келет да, маанайды көтөрүүнүн ыгын айтат, анан баары так ушундайча кайра башынан кайталанат. Талкуулоо. Маанайды көтөрүүнүн сунушталган ыктарынын кайсынысы сага көбүрөөк кызыктуу көрүндү? Организмди жөнгө салуунун төмөнкү табигый ыкмаларын бөлүп көрсөтүшөт:

- күлкү, жылмаюу, юмор;
- жакшы, жагымдуу нерсе жөнүндө ойлоо;
- керилүү, булчуңдарды бошотуу тибиндеги ар кыл кыймылдар;
- терезенин тышындагы пейзажга байкоо салуу;
- бөлмөдөгү гүлдөрдү, фотосүрөттөрдү жана башка адам үчүн жагымдуу же кымбат буюмдарды кароо;
- оюнда бийик күчтөргө (Кудайга, Ааламга, улуу идеяга) кайрылуу;
- күн нуруна «киринүү» (реалдуу же оюнда);
- таза абадан дем алуу;
- ырларды окуу;
- кимдир бирөөнө жөн эле мактоо, комплимент айтуу.

Ал эмиэмоциялык абалдарды, нервдик-психикалык чыңалгандыкты жөнгө салуу көйгөйүнүн үстүнөн иштешкен адистер аларды башкаруу үчүн атайын ыкмаларды аң-сезимдүү колдонушат. Дал ошолорду өзүн жөнгө салуунун усулдары (же өзүнө таасир этүү ыктары) деп аташып, аларга адамдын активдүү катышуусун баса белгилешет. Өзүн жөнгө салуу – бул өзүнүн психоэмоциялык абалын башкаруу, ага адамдын өзүнө өзү сөздөрдүн, ойдогу элестердин жардамы менен таасир кылуу, булчуң тонусун жана дем алууну башкаруу жолу аркылуу жетишилет.

Ошентип, өзүн жөнгө салуу жекече же ар кыл айкалыштарда колдонулуучу төрт негизги каражаттын жардамы менен жүзөгө ашырыла алат.

Өзүн жөнгө салуунун натыйжасында үч негизги майнап пайда болот:

- тынчтануу майнабы (эмоциялык чыңалууну жоюу);
- калыбына келүү майнабы (чарчоонун белгилеринин алсыздануусу);
- активдешүү майнабы (психофизиологиялык реактивдүүлүктүн жогорулоосу).

Өз убагында өзүн жөнгө салуу ашкере чыңалуунун калдык кубулуштарынын алдын алуучу, күчтүн калыбына келүүсүнүн толуктугуна түрткү болуучу, ишмердүүлүктүн эмоциялык фонун ченемдештирүүчү, ошондой эле организмдин ресурстарын мобилизациялоону күчөтүүчү өзүнчөлүктүү психогигиеналык каражат болуп калат.

№ 5 көнүгүү: «Ким болду экен?»

Көнүгүүнүн максаты: катышуучуларды терең диалогго мотивациялоо, өзүнүн инсандык өзгөчөлүктөрүн жана бөтөндүн өзгөчөлүктөрүн кесиптик ишмердүүлүктөн тышкары талдоо билгичтигин өнүктүрүү; башкалардын жекече өзгөчөлүктөрү жөнүндө элестетүүнү түптөө жана материал топтоо.

Көнүгүүнүн жүрүшү: Алып баруучу ар бир катышуучуга карандаш жана эки барактан кагаз берет да, суроолорду окуйт. Катышуучулар алардын бирине жазуу жүзүндө жоопторун беришет. Жооптор туура жана так маалыматты камтууга тийиш, бирок катышуучулар авторун дароо айтып коюучу өзгөчөлүктөрдү жазуудан качуусу керек. Жоопторун жазышып, катышуучулар алып баруучуга барактарды беришет. Алып баруучу катышуучулардын жоопторун окуйт. Окуп жатканда баары автордун инсанына «сүңгүшөт» да, башка баракка бул ким экенин жазышат. Мындан соң ар кимиси ал кимди тапканын кабарлайт. Оюн башкалардын реакциясын алдын ала көрүү жөндөмдүүлүгүн аныктоого жол берет. Талдоону кимди такыр таппаса жана кимди баары тапса ошол боюнча да жүргүзүүгө болот.

Адабияттар:

1. Петровская Л.А. Компетентность в общении.- Л., 2009.- 223 б.
2. Семенов И.Н. Проблемы рефлексивной психологии решения творческих задач.- М, 1990.-215 б
3. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: учебное пособие.- М.: Просвещение, 2009.

Рецензент: к.пед.н. Чекирова Г.К.